

הרב אליקים לבנון

טבילת כלים השמליים

א. כלי סעודה

הלכה פשוטה שמקורה בתורה (במדבר לא, כג), שכלי גויים צריכים טהרה כדי להשתמש בהם. וזו לשון המשנה (ע"ז עה ע"ב): 'הלוקח כלי תשמיש מן הגוים, את שדרכו להטביל, יטביל'. הרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פי"ז ה"ג) מוסיף, שמדובר בכלי תשמיש סעודה, וזאת על פי דברי הגמרא בע"ז שם: 'כלי סעודה אמורים בפרשה'. הרמב"ם חוזר ומדגיש זאת בפרק זה בהלכה ה: 'טבילה זו שמטבילין כלי הסעודה...', וכן בהלכה ו: 'כלי מתכות של סעודה הנלקחים מהגויים'. וזו לשון הטור (יו"ד סי' קב):

אין צריכים טבילה אלא לכלי מתכות והן צרכי הסעודה, כגון כוסות וצלוחיות, יורות וקומקומין וכיוצא בהן, שהן מצרכי הסעודה.

הגדרה זו של 'כלי סעודה' או 'כלים שהם לצרכי סעודה' היא מרכזית, שאם לא כן הכלי פטור מטבילה. מכאן נובע הספק על סכין של שחיטה ועל הברזלים שמתקנים בהם המצות (שו"ע, יו"ד סי' קכ סעי' ה), אם אלו קרויים 'כלי סעודה' או לא, כפי שמסבירים הפוסקים שם, (טז, ס"ק ז; ביאור הגר"א ס"ק יא).

ב. כלי

ההגדרה של 'כלי סעודה' כוללת שני מרכיבים: האחד 'כלי', והשני 'לצורך סעודה'. מהי הגדרת 'כלי' לחיוב טבילה? מצאנו הגדרות 'כלי' לעניין קבלת טומאה, וכן לעניין טלטול בשבת ועוד. האם ניתן להקיש מכך לעניין לטבילת כלים? 'חכמת אדם' (כלל עג סעי' יג) דן לגבי יורות גדולות, סירים גדולים שקובעים אותם ומחברים אותם לקרקע, וכותב: 'נראה לי דצריכין טבילה'. עם זאת, מנהג העולם שלא לטובלם. את ההיתר לכך מסביר ה'חכמת אדם' בכך, שהשיכר שמבשלים בסירים אלה עדיין אינו ראוי לשתייה אלא דורש סינון. הוא מרחיב על כך ב'בינת אדם' (שער איסור והיתר כלל סו), ומקיש מדיני טומאה וטהרה לדיני טבילת כלים. מתוך כך הוא מסיק שכלי מתכת כמו סיר, שיש בו ארבעים סאה, למרות גודלו הוא מקבל טומאה. ממילא, לדעתו הוא גם צריך טבילה. וגם אם חובר אחר כך לקרקע, לא עלה מתורת קבלת טומאה. הוא מביא סיוע לדבריו מלשון ה'ברטנורא' בפירושו לכלים (פ"כ מ"ד): 'ולא אמרינן כלי המחובר לקרקע כקרקע דמי, אלא כשהיה מחובר לקרקע מתחילתו, או שנעשה כדי לשמש את הקרקע'. אכן על אותה משנה, לשון ה'תפארת ישראל' הוא:

אע"פ שקבעה בכותל טמאה: מקבל טומאה מכל אב הטומאה. אע"ג דכל המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, התם בשנעשה תחילה לשם כך, להשתמש בקרקע. אז, אפילו בשעה שהוא תלוש אינו מקבל טומאה, משאין כן הכא. נמצא שלדעת ה'תפארת ישראל', כל כלי שעשייתו על מנת לחברו לקרקע, אינו מקבל טומאה. רק כלי שאפשר להשתמש בו כשאינו מחובר, ולא נעשה על דעת שיחברוהו - מקבל טומאה גם אם חברוהו לקרקע. דין זה מובא גם בשו"ת 'שב יעקב', (תשובה לא). גם ה'חכמת אדם' עצמו (ב'בינת אדם', שם) מביא את קושיית התו"ט (מקואות פ"י מ"י), ומסיק ה'חכמת אדם' ש'דבר שאינו נגמר להיות כלי עד אחר שנתחבר עם הקרקע, אינו מקבל טומאה'.

ג. כלים גדולים וכלים השמליים

1. כלים גדולים או מחוברים

נוסף ל'חכמת אדם', דנים פוסקים נוספים בחיוב הטבילה של כלים גדולים, או של כלים שלאחר עשייתם מחברים אותם לקרקע. בשו"ת 'שב יעקב' (שאלה לא) הוא דן בקדרות נחושת שמחברים אותן לתנור בית בחורף. בקדרות הללו היו מחממים מים שבהם היו משתמשים לבישול ואפייה. הוא מעיד שמעולם לא ראו ולא שמעו שיש מי שטבל כלי זה. מסקנתו, (בדומה לדעת 'תפארת ישראל' דלעיל) שכלי אשר נעשה על מנת לחברו לקרקע, גם בעודו מיטלטל אינו מקבל טומאה וממילא אינו צריך טבילה. בתור סיבה נוספת להתיר בלא טבילה, הוא כותב שרוב השימוש במים החמים הללו אינו שימוש ישיר כגון לעשיית תה, אלא שימוש עקיף, שנוטלים מהם לשימוש בתבשיל. ומאחר שאין משתמשים במים כמו שהם, הכלי שבו מחממים אינו מוגדר 'כלי סעודה'. הגדרה מחודשת כותב 'ערוך השלחן' (יו"ד סי' קכ סעי' לט), ש'כלי סעודה' הם כלים שמטלטלין אותם ממקום למקום. אבל כלים גדולים שמקומם קבוע, אינם בכלל 'כלי סעודה'.

לדבריו, לא רק כלים המחברים לקרקע פטורים מטבילה, אלא גם כאלה שאפשר לטלטלם ממקום למקום, אך אין זו הדרך לטלטלם. לעומת דעות אלה, שיטת החתם סופר (חידושי חת"ס, יו"ד סי' קכ ס"ק ו', ד"ה וכן הכיסוי) היא שחיבור לקרקע אינו פוטר מחובת טבילת כלים. לדעתו, רק בהלכות טומאה וטהרה, כלי העשוי על מנת להתחבר לקרקע אינו מקבל טומאה. אולם חובת טבילת כלים היא מטעם אחר, הנאמר בתורה יחד עם דיני הגעלת כלים, לפיכך כל כלי החייב בהגעלה נקרא 'כלי סעודה' וחייב בטבילה, וממילא חיבור לקרקע אינו פוטר.

יש להעיר שרבים מהפוסקים מציינים בתור עובדה, שהמנהג הוא שלא להטביל כלים גדולים, או כאלה המתחברים לקרקע. הפוטרים מטבילה, מחפשים את הנימוק כדי להצדיק את המנהג. כך עולה מדברי ה'כנסת הגדולה' (יו"ד סי' קכ, בהגהות ב"י אות יח).

גם ה'חכמת אדם' (סי' עג סעי' ג) מציין שאין נוהגים לטבול כלים גדולים, וכן כותב בשו"ת 'שב יעקב' המובא לעיל, וב'ערוך השלחן' (יו"ד, סי' קכ סעי' לט).

2. כלים השמליים

לאור האמור לעיל, נבוא לדון בשאלת טבילת כלים חשמליים. כמובן שרק פוסקים אחרונים דנו בכך, שהרי לפני כן לא היו כלים כאלה. למשל, שו"ת 'חלקת יעקב' (יו"ד סימנים לז, מא, מג) שו"ת 'שבט הלוי' (יו"ד סי' נז), שו"ת 'אגרות משה' (יו"ד סי' כד). הבעיה העיקרית בטבילת כלים חשמליים היא, שהטבילה מזיקה (או עלולה להזיק) להם, וכך לא יצלחו עוד לתפקידם. נוסף על כך, הכלים הללו פועלים רק כשהם מחוברים לקרקע, והם נוצרו על מנת להתחבר בחיבור חשמלי, ובלי זה אינם משמשים למאומה. נמצא, שלדעת ה'שב יעקב', ה'תפארת ישראל' וה'חלקת יעקב' שכל כלי המיוצר כדי להתחבר לקרקע אינו מקבל טומאה, כלים חשמליים פטורים מטבילה. דעת 'ערוך השלחן', היא שכלים המיטלטלים ומובאים לשלחן הם כלי סעודה, אבל אלו שקבוע להם מקום אינם בכלל זה. לכן גם על פי דעתו, רוב הכלים החשמליים, כמו טוסטר, מיקסר וחלקיו, ובוודאי תנור וטוסטר אובן, קבוע להם מקום, ולכן הם פטורים מטבילה. רק לדעת החתם סופר, שהחיבור לקרקע אינו פוטר, לכאורה הכלים הללו חייבים בטבילה. אולם, מאחר שאנו מוצאים בפוסקים סברות מחודשות, למשל, סברת 'ערוך השלחן', שאין לה מקור קודם, ובכל זאת הוא משתמש בה לפטור כלים קבועים, אף אנו נאמר, שיש סברה כללית לפטור כלים חשמליים. בכלים הללו מחוברים חלקים שבוודאי אינם נחשבים 'כלי סעודה'. גוף חימום, כפתורי הדלקה וכדומה, אין להם ולא כלום עם הגדרת 'כלי סעודה'. לכן, מאחר שהחלקים הנוספים הם בלתי נפרדים מן החלק שניתן להגדירו 'כלי סעודה', מסתבר לומר שהתורה או חכמים, חייבו טבילה רק כלי כזה שכולו מוגדר 'כלי סעודה'. אולם, כלים אשר חלק בהם נחשב 'כלי סעודה', וחלק בהם החיוני לפעולת המכשיר, אינו נחשב 'כלי סעודה' כלל, החלק הפטור גורם גם שאותו חלק הנחשב 'כלי סעודה' ייפטר מטבילה, הואיל והמכשיר כולו אינו 'כלי סעודה'. סברה זו כוחה יפה לפטור אפילו לשיטת ה'חתם סופר' שיש השוואה בין הגעלה לבין טבילה. גם לדעתו, קיימת המגבלה של 'כלי סעודה הטעון הגעלה, טעון טבילה'. אולם אם כלי חשמלי יוצא מהגדרת 'כלי סעודה', בגלל ההרכב המיוחד שלו, ממילא גם חובת טבילה אינה קיימת. (על אף שאם נאסר מבליעת איסור, חייב בהגעלה).

סיכום

1. תנור אפייה, טוסטר אובן, מצנב, טוסטר, מחם - כל אלו פטורים מטבילה, מדין 'מחובר לקרקע' או מצד שאינם 'כלי סעודה'.
2. מיקסר, בלנדר, מטחנה, מגרדת וכדומה, המורכבים ממנוע שאליו מתחברים חלקים המתפרקים מחיבורם לאחר השימוש: המנוע וודאי פטור מטבילה, מפני שאינו בא במגע ישיר עם המזון. החלקים המתפרקים, אם עשויים מפלסטיק וודאי פטורים. גם אלה העשויים מתכת אפשר שהם פטורים מטבילה, הואיל וכל פעולתם היא על ידי חיבורם

למנוע החשמלי, ובלא זה אין בהם שימוש. אולם מאחר שהם מיטלטלים, ראוי לטובלם בלא ברכה.

3. מחבת חשמלית:

יש שני סוגי מחבתות: הסוג האחד הוא מחבת המורכבת מגוף חימום נפרד, שעליו שמים את המחבת, שהיא חלק נפרד הניתן לשטיפה בפני עצמו. (בדרך כלל זו מחבת בצורת אליפסה).

הסוג השני, הוא מחבת שגוף החימום שלה מחובר אליה, ללא אפשרות של הפרדה. (בדרך כלל מחבת עגולה).

הסוג הראשון, מאחר שכלי הטיגון עומד בפני עצמו, ייתכן שחייב בטבילה. אולם הואיל וקובעים לו מקום, לדעת 'ערוך השלחן', פטור. לכן יש לטובלו בלא ברכה. הסוג השני פטור, כדין כל כלי מחובר.

4. קומקום חשמלי נשלף, דרך להביאו על השולחן. לפיכך, נראה שהוא מוגדר בתור 'כלי סעודה'. אולם הואיל והוא מורכב מגוף חימום ועוד מערכות המחוברות אליו, אף זה בגדר ספק, אם הוא כלי שחייבה התורה או חייבו חכמים בטבילה. לכן, הרוצה לסמוך ולא לטובלו, יש לו על מה שיסמוך. הרוצה לטובלו, יטבול בלא ברכה. אם לאחר הטבילה מעמידים את הקומקום, כפי שהוא, (לא הפוך) על רשת, כדי שיהא מקום למים שנכנסו למערכת החשמלית לזוב החוצה במשך עשרים וארבע שעות - המערכת מתייבשת ואין חשש שיינזק, ואין סכנה להשתמש בו.

